

Bydło simentalskie w Polsce na przestrzeni wieków

Bogumiła Choroszy, Zenon Choroszy

*Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy,
Dział Genetyki i Hodowli Zwierząt, 32-083 Balice k. Krakowa*

Według historycznych źródeł bydło simentalskie zalicza się do jednych z najstarszych europejskich ras, o czym świadczą zapiski pochodzące z około XIII w. (Reklewski i Sakowski, 2002). Jego kolebką jest szwajcarska dolina rzeki Simme w okręgu Berneńskim, od której to rzeki wzięło nazwę miejscowe bydło plamiste, charakteryzujące się dużym kalibrem i białą głową. Bydło simentalskie przez wiele lat użytkowane było w trzech kierunkach: mlecznym, mięsnym i roboczym, przy czym ceniona była bardzo użyteczność mięsna (Flückieger, 2006).

W Polsce bydło to pojawiło się pod koniec XVIII w., głównie na południu Polski w okolicach Krakowa, Śląska i na Kresach. Importowano je również do majątków ziemskich, m.in. na Podlasiu do Siemiatycz należących do księżnej Anny Jabłonowskiej oraz do Kurowca k. Lwowa – dóbr księżnej Elżbiety Lubomirskiej. Cieszyło się dużą popularnością także wśród mieszkańców Wschodnich Karpat ze względu na bardzo dobrą aklimatyzację. Prowadzono opas wołów nie wymagających specjalnych warunków utrzymania, które również wykorzystywano jako siłę roboczą. Charakteryzowały się one dużym kalibrem i masą ciała oraz szybkim wzrostem. Chów wołów przyczynił się do zwiększenia znaczenia szlaków handlowych wiodących przez przełęcze tej części Karpat, a w konsekwencji do powstania w tym rejonie centrum handlu wołami w ilości 40–60 tys. szt. rocznie (Barański 1887).

Jednym z pierwszych hodowców srokatego szwajcarskiego bydła w Galicji był Teofil Ostaszewski, który w 1832 r. sprowadził pierwszy transport do Wzdowa k. Sanoka. Powstały

również obory koło Łańcuta, Przemyśla, Dzikowa, w Jaćmierzu i Trześniowie. Utrzymywano również stadniki (buhaje zarodowe) rasy simentalskiej, finansowane przez rząd, których zadaniem była poprawa genetyczna bydła krajowego. W latach 40. XIX w. bydło to cieszyło się bardzo dużą popularnością w całej Galicji. Od 1882 r. rozpoczęto na dużą skalę import simentali, tak że pod koniec XIX w. rozprzestrzeniło się już ono na terenie całego kraju: na Lubelszczyźnie (Krasieczyn, Rejowiec), a głównie na Kresach Wschodnich (obecnie tereny państwa ukraińskiego) (Pruski, 1975).

W 1886 r. z inicjatywy Komitetu Towarzystwa Lwowskiego utworzono 5 bardzo dobrych obór zarodowych bydła tej rasy pochodzącego z importu w okolicach Bukowa i Podhajec. Hodowcom za połowę ceny sprzedawano zarodowe krowy, zobowiązując ich do przekazania dobrze odchowanego potomstwa innym właścicielom obór. Miało to przyczynić się do zmniejszenia importu. Powstawały również stacje buhajów finansowane przez rząd, które miały na celu poprawę pogłowia krów włościańskich (Pruski, 1975).

Trzon hodowli i chowu bydła simentalskiego użytkowanego dwukierunkowo przebiegał wzdłuż wołoskiego szlaku handlowego. Z mleka krów simentalskich wyrabiano doskonałej jakości sery oraz produkowano solone masło (Choroszy i Brejta, 2008). Prowadzono również opas wołów na mięso. Sprzedaż tusz i mięsa odbywała się w licznych rzeźniach znajdujących się na szlakach przepędowych południowo-wschodniej Polski, między innymi w okolicach Leska, Sanoka, Rymanowa (Choroszy i Choroszy, 2011). Szczególną sławę w opasie wołów

zyskał przedsiębiorca Regenstreif, który przy gorzelni odchowował 400 do 500 wołów rocznie. Jego udział w licznych wystawach zwierząt przełożył się z czasem na znaczny wzrost eksportu wołów do Wiednia i Niemiec. Sukcesy na Wystawach w Wiedniu odnosili również inni hodowcy: W. Siemieński, J. Goetz, A. Hulimka, T. Ostaszewski.

Z początkiem XIX w. odnotowano już pierwsze osiągnięcia polskich hodowców w zakresie hodowli bydła simentalskiego. W 1870 r. Jan Wiktor z Zarszyna (okolice Sanoka) uczestniczył ze swoją stawką bydła tej rasy w Wystawie Hodowlanej w Paryżu, a w 1871 r. otrzymał złoty medal na Wystawie w Wiedniu (Choroszy i in., 2008).

Jak podaje Galicyjskie Towarzystwo Górskie, mleczność krów simentalskich w latach 1884–1888 była niezbyt wysoka; średnia wydajność odnotowana w oborach wynosiła 1104 l, a w 6 oborach rasy simentalskiej 2191 l. W tych latach rozpoczęto prace hodowlane mające na celu poprawę użyteczności mlecznej. W zarodkowej oborze czystej krwi simentalskiej Jana Wiktora w Zarszynie w pierwszym roku kontroli użyteczności 1904/1905 uzyskano średnio od krowy 2479 kg mleka, a już w następnym roku po poprawie żywienia 3356 kg mleka. W 1910 r. najwyższa odnotowana w rejestrach wydajność krowy rasy simentalskiej wynosiła 7238 kg mleka i 253 kg masła (Pruski, 1975).

W tym okresie znana była też obora dr S. Grodzickiego z Bzianki (okolice Sanoka), która wielokrotnie była wymieniana jako najlepsza. Średnia wydajność krów w tej oborze wynosiła ponad 4000 kg mleka za laktację, a rekordzistka uzyskała 6076 kg mleka o zawartości tłuszczu 4,29% (Kajzer, 1996). W 1920 r. utworzono Związek Hodowców Bydła Górskiego, który zrzeszał 7 obór bydła simentalskiego (747 krów i 51 buhajów). Ostatecznie rejon hodowli bydła tej rasy skoncentrował się w południowo-wschodniej Polsce.

Druga wojna światowa, a także wprowadzona w Polsce powojenna rejonizacja ras przyczyniły się do stopniowego zmniejszenia погоłowia bydła simentalskiego. Pozostało ono tylko w rejonie południowo-wschodniej Polski, w okolicach Sanoka. Ponad 90% погоłowia znajdowało się w małych, indywidualnych gospodarstwach. W 1954 r. rozpoczęto reaktywację

hodowli bydła tej rasy, tworząc jedyne w Polsce większe stado hodowlane w Państwowym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Brzozowie. W ośrodku tym koncentrowała się w zasadzie cała praca hodowlana. Pomimo jego likwidacji wiele lat temu, rezultaty prowadzonej tam pracy hodowlanej wywarły pozytywny wpływ na stan obecnej hodowli. W Ośrodku Hodowlanym Pakoszówka znajdowała się większość matek buhajów wybieranych do programu hodowlanego (na ogólną ilość 80 matek 50 pochodziło z tego Ośrodka). W wychowalni buhajów przez lata odchowywano buhajki przeznaczone na ojców następnego pokolenia, które były założycielami wielu stad. W celu przyspieszenia rozwoju populacji bydła simentalskiego i jego genetycznego doskonalenia buhaje krajowe uzupełniano importem rozplodników z Niemiec, Austrii i Rumunii (około 2 tys. szt.), który trwał nieregularnie aż do roku 1988.

Na początku lat 90. XX w. nastąpił regres w hodowli bydła simentalskiego, spowodowany przemianami ustrojowymi i gospodarczymi (likwidacją wielu państwowych ośrodków hodowlanych). Założenie w 1994 r. Polskiego Związku Hodowców Bydła Simentalskiego przyczyniło się niewątpliwie do zahamowania regresu i ożywienia hodowli bydła tej rasy w Polsce. Został opracowany Program Hodowlany dla Bydła Rasy Simentalskiej w Polsce, określający zadania dotyczące wzrostu wartości hodowlanej i produkcyjnej użytkowanych zwierząt. Program ten obejmował organizację pracy hodowlanej, prowadzenie ksiąg hodowlanych, organizację wystaw hodowlanych oraz działania zmierzające do powiększania ocenianej populacji. I rzeczywiście, od 1994 r. następuje systematyczny wzrost ilości krów objętych kontrolą użyteczności.

Założony cel hodowlany dla krajowej populacji bydła simentalskiego to jego dwukierunkowe użytkowanie i doskonalenie bez udziału innych ras. Doskonaleniu podlegają zarówno cechy mleczne, jak i mięsne przy zachowaniu dobrych cech funkcjonalnych, m. in. takich jak: zdrowotność, długość użytkowania i płodność (Choroszy i in., 2008).

Obserwuje się systematyczny wzrost zainteresowania hodowlą bydła simentalskiego w Polsce, o czym świadczy wzrastająca liczba krów objętych kontrolą użyteczności i rejestracją

nowych stad na terenie całego kraju. Obecnie szacuje się, że populacja czysto rasowych krów tej rasy wynosi około 60 tys. sztuk, w tym kontrolą użytkowości objęte jest 1,49% krów. Jest to po rasie polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej druga oceniana populacja pod względem liczebności krów.

Krajowy Program Hodowlany dla Bydła Rasy Simentalskiej zakłada wybór buhajów na rodziców następnego pokolenia zarówno z listy krajowej, jak i europejskiej. Z hodowli europejskiej pochodzą najczęściej buhaje z Niemiec, Austrii i Szwajcarii. Matki buhajów w ilości 37 sztuk wybierane są na terenie całego kraju. Od

1975 r. prowadzona jest ocena wartości hodowlanej buhajów w zakresie cech mlecznych, a od 1994 ocena buhajów simentalskich w zakresie cech mięsnych. Metody doskonalenia podlegają ciągłej modyfikacji, zgodnie z zapotrzebowaniem hodowców i realizacją Krajowego Programu Hodowlanego dla bydła rasy simentalskiej. Krajowe buhaje są poddawane testowaniu na córkach w zakresie cech użytkowości mlecznej, cech pokrojowych, płodności i innych cech funkcjonalnych, a także w zakresie cech użytkowości mięsnej na potomstwie męskim (cechy przyżyciowe i poubojowe połączone z oceną tuszy i jakością mięsa).

Tabela 1. Przeciętne wydajności krów simentalskich ocenianych w latach 1960–2015

Rok	Ilość krów	Mleko (kg)	Tłuszcz (%)	Białko (%)
1960	360	2660	4,02	
1965	1152	2911	3,93	
1970	2286	2836	3,97	
1975	2818	2716	4,08	
1980	3236	2607	4,13	
1985	1272	3268	4,02	
1990	1085	3209	4,02	
2000	3711	4068	3,94	3,32
2006	4602	4792	4,01	3,35
2010	8903	5254	4,10	3,41
2013	10 150	5862	4,18	3,45
2014	10 768	6030	4,12	3,46
2015	10 570	6075	4,15	3,44

Jak wynika z powyższej tabeli, doskonalenie użytkowości mlecznej wpłynęło korzystnie na wzrost wydajności mlecznej krów. W 2000 r. oceną było objęte 3711 krów o średniej wydajności 4068 kg mleka, 3,94% tłuszczu i 3,32% białka. Z roku na rok coraz więcej krów było objętych kontrolą użytkowości, odnotowywano też coraz wyższą wydajność mleczną. W 2015 r. populacja krów simentalskich objętych kontrolą użytkowości wynosiła już 10 570 szt. Średnia wydajność krów wynosiła 6075 kg mleka, 4,15% tłuszczu i 3,44% białka. Zwiększenie średniej wydajności mleka o 2007 kg w okresie ostatnich 15 lat przekłada się na średni roczny wzrost wydajności o około 133,8 kg. Ilość krów objętych kontrolą mleczności wzrosła w tym okresie o 6859 szt., tj. prawie trzykrotnie. Można stwierdzić, że nadal utrzymuje się dynamika

wzrostu zarówno populacji bydła simentalskiego, jak i jego produktywności. Populacja krów simentalskich objętych kontrolą użytkowości rozprzestrzenia się na teren całego kraju, powstają nowe ośrodki hodowlane, a łączna ilość stad wynosi obecnie 2038.

Wytyczone przez polskich hodowców cele hodowlane, tj. utrzymanie dwukierunkowości, dalsze doskonalenie cech mlecznych i mięsnych, utrzymanie dobrych cech funkcjonalnych, są zgodne z międzynarodowym programem opracowanym przez Europejską Federację Hodowców Bydła Simentalskiego (ESF) (Pichler, 2004). Większość krajów należących do ESF wykorzystuje w pracy hodowlanej łączny indeks, składający się z podindeksów dla cech produkcji mleka, mięsa oraz cech funkcjonalnych (Pichler, 2004; Röhrmoser, 2012; Röhrmo-

ser, 2013). W zakresie doskonalenia produkcji mleka u bydła simentalskiego wykorzystywano dotychczas w Polsce prosty indeks selekcyjny, obejmujący cechy produkcyjne oraz eksterieru, natomiast w zakresie użytkowości mięsnej – indeks mięsny, uwzględniający cechy przyżyciowe i poubojowe potomstwa męskiego. Stosowane metody doskonalenia i selekcji były uwarunkowane zbyt małą populacją krów obję-

tych kontrolą użytkowości, jak również dużą liczbą buhajów wykorzystywanych w rozrodzie, co skutkowało zbyt małą liczbą córek uzyskanych po ocenianym buhaju.

Obecnie sytuacja uległa pozytywnej zmianie. Od 2016 r. wprowadzono nowy indeks selekcyjny PFSM (Produkcja i Funkcjonalność Simentali) dla buhajów i krów rasy simentalskiej.

$$PFSM = 0,40 \times PI_PROD + 0,35 \times PI_POKR + 0,10 \times PI_PŁOD + 0,08 \times WH_KSOM + 0,07 \times WH_DŁUG$$

gdzie:

PI_PROD – podindeks produkcyjny,

PI_POKR – podindeks pokrojowy,

PI_PŁOD – podindeks płodności,

WH_KSOM – wartość hodowlana dla zawartości komórek somatycznych,

WH_DŁUG – wartość hodowlana dla długowieczności.

Wprowadzenie indeksu będzie miało pozytywny wpływ na poprawę cech produkcyjnych, funkcjonalnych, typu i budowy, w tym również na cechy wpływające na użytkowość opasową i rzeźną.

W zakresie użytkowości mięsnej bydło simentalskie charakteryzuje się dużo lepszymi walorami rzeźnymi w porównaniu do ras mlecznych hodowanych w kraju, a także przewyższa pod względem ekonomiki produkcji niektóre rasy typowo mięsne. Stąd też, buhaje rasy simentalskiej odgrywają w Polsce znaczącą rolę jako komponent do krzyżowania towarowego (Trela i in., 2004; Choroszy i in., 2009). Ocena buhajów w zakresie użytkowości mięsnej prowadzona jest w Polsce metodą stacjonarną na

podstawie cech opasowych i rzeźnych potomstwa. Polega ona na ocenie cech opasowych poprzez przyżyciowe określenie przyrostów masy ciała w okresie opasu kontrolnego potomstwa oraz ocenie cech rzeźnych poprzez poubojowe określenie cech wydajności rzeźnej, ocenie tuszy w systemie EUROP, ocenie wartości tuszy, tj. udziału mięsa, tłuszczu i kości oraz jakości mięsa, w tym ocenie barwy, marmurkowatości i powierzchni mięśnia najdłuższego grzbietu. W ocenie może być wykorzystywana również przyżyciowa metoda oceny mięsności buhajów z wykorzystaniem pomiarów USG.

Wartość hodowlaną buhajów simentalskich w zakresie cech mięsnych szacuje się na podstawie Indeksu mięsności IM.

$$IM = 7,21 * klasa tuszy + 0,96 * pow. mld + 0,21 * przyrost dobowy netto$$

gdzie:

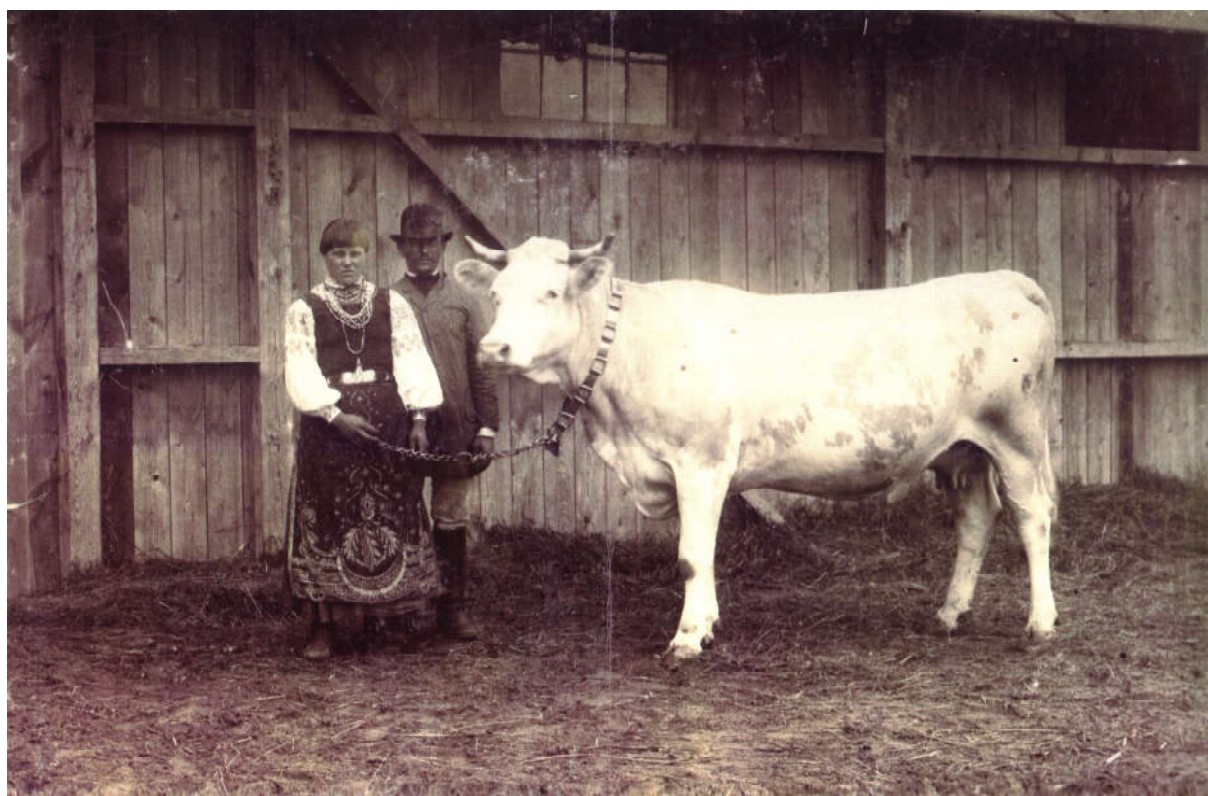
klasa tuszy – klasa tuszy w systemie EUROP,

pow. mld – powierzchnia mięśnia najdłuższego grzbietu,

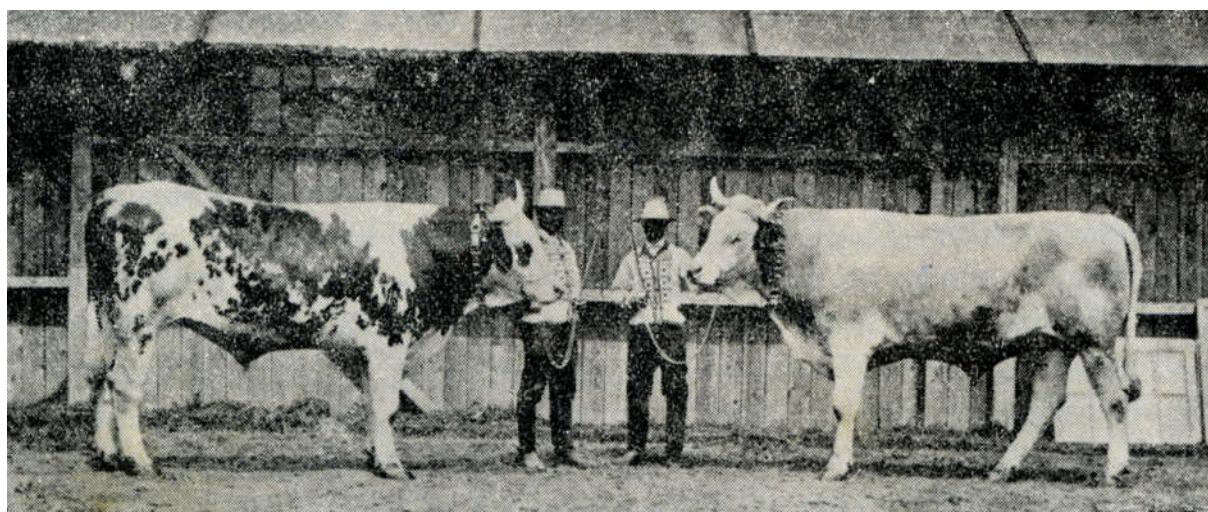
przyrost dobowy netto – przyrost kg tuszy na 1 dzień życia.

Region Podkarpacia, który był kolebką rasy simentalskiej, jest obecnie jednym z trzech regionów dominujących w hodowli bydła tej rasy. Na Podkarpaciu w 2015 r. bydło tej rasy utrzymywano w 256 stadach. Wydajność mleczna od 3604 krów (co stanowi 1/3 ocenianych

krów simentalskich w Polsce) wynosiła 5438 kg mleka przy zawartości 4,14% tłuszczu i 3,39% białka (PFHBiPM, 2015). Wydajność krów w tym regionie jest może nieco niższa, ale są to krowy reprezentujące wzorzec rasy simentalskiej typu mięsno-mlecznego.

Krowa simentalaska z zarodowej obory Kazimierza Wiktora w Zarszynie odznaczona na wystawie bydła w Wiedniu w 1890 r. (fot. archiwum rodzinne Wiktorów, Ładzin)
Simmental cow from Kazimierz Wiktor's pedigree herd in Zarszyn, awarded at the cattle exhibition in Vienna in 1890 (photo from the Wiktors' family archive, Ładzin)

Bern – simentalaskie opasowe woły w wieku 5 i 6 lat chowu Aleksandra Hulimki w Mycowie pod Bełżem (fot. wg Witolda Pruskiego, 1975)
Bern – 5- and 6-year-old Simmental steers raised by Aleksander Hulimka in Myców near Bełż (photo acc. to Witold Pruski, 1975)

Stado krów simentalских w Zakładzie Doświadczalnym Instytutu Zootechniki w Odrzechowej Sp. z o.o. (2016)
(fot. Z. Choroszy)

Herd of Simmental cows at the Odrzechowa Ltd. Experimental Station of the NRIAP (2016) (photo Z. Choroszy)

Jałówki simentalские в типе мясном в Zakładzie Doświadczalnym Instytutu Zootechniki
w Odrzechowej Sp. z o.o. (2016) (fot. Z. Choroszy)

*Beef-type Simmental heifers at the Odrzechowa Ltd. Experimental Station of the National Research Institute of
Animal Production (2016) (photo Z. Choroszy)*

Literatura

- Barański A. (1887). *Historia Bydła Krajowego*, Lwów, ss 60.
- Choroszy B., Brejta W. (2008). Charakterystyka bydła rasy siementalskiej oraz zasady prowadzenia pracy hodowlanej ze szczególnym uwzględnieniem cech funkcjonalnych zwierzęcia. W: *Technologia produkcji mleka w stadach krów rasy siementalskiej w oparciu o zasady rolnictwa zrównoważonego w warunkach przyrodniczych Pogórza*. Wyd. IZ PIB, Kraków, ss. 8–23.
- Choroszy B., Choroszy Z., Topolski P. (2009). Analiza składu tkankowego tusz buhajków rasy siementalskiej w zależności od uzyskanej klasy umięśnienia w systemie EUROP. *Rocz. Nauk. Zoot.*, 36, 1: 17–23.
- Choroszy B., Choroszy Z. (2011). Przydatność bydła siementalskiego do produkcji wołowiny. *Wiad. Zoot.*, XLIX, 4: 69–76.
- Choroszy B., Choroszy Z. (2013). Hodowla bydła siementalskiego w wybranych krajach członkowskich Europejskiej Federacji Hodowców Bydła Siementalskiego. *Wiad. Zoot.*, LI, 4: 83–90.
- Flückiger N. (2006). *Fleckvieh Breeding in Switzerland*. Swiss Simmental Fleckvieh Association, 12 ss.
- Kajzer A. (1996). Simmental cattle in Poland. *Simmental Cattle Breeding in Central and Eastern Europe – present and future*. Polańczyk, ss. 43–58.
- Pichler R. (2004). Status i rola hodowli i chowu bydła siementalskiego w Europie. *Mat. konf. międz.: Hodowla i chów bydła siementalskiego szansą dla gospodarstw działających w warunkach rolnictwa zrównoważonego*, ss. 3–25.
- Pruski W. (1975). Hodowla zwierząt gospodarskich w Galicji w latach 1772–1918. Okres 1882–1918, ss. 196–208.
- Reklewski Z., Sakowski T. (2002). Znaczenie i perspektywy hodowli bydła siementalskiego. *Zesz. Nauk. Pr. Hod.*, zesz. spec., 1: 7–19.
- Röhrmoser G. (2012). *Fleckvieh Simmental Breed – Power and perspectives*, 23 ss.
- Röhrmoser G. (2013). *Report Country*. Proc. 30th European Simmental Federation Congress. Ptuj, Slovenia, 21 ss.
- Trela J., Choroszy Z., Choroszy B. (2004). Podsumowanie prac Instytutu Zootechniki prowadzonych nad bydłem mięsnym w aspekcie wykorzystania użytków zielonych. *XII Szkoła Zimowa Hodowców Bydła*, ss. 85–102.
- PFHBiPM (2015). *Ocena i hodowla bydła mlecznego. Dane za rok 2015*. Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka, ss186.

SIMMENTAL CATTLE IN POLAND OVER THE CENTURIES

Summary

According to historical sources, Simmental cattle, which originates in the Swiss valley of the Simme River, is one of the oldest European breeds, as evidenced by records from around the 13th century. In Poland Simmentals appeared in the late 18th century. One of the first breeders of this cattle in Galicia was Teofil Ostaszewski, who in 1832 brought the first transport to Wzdów near Sanok. The first achievements of the Polish Simmental breeders, who won prizes for the animals exhibited in Paris and Vienna, came in the early 19th century. The Mountain Cattle Breeders Association was established in 1920 and had many breeders as its members. The Second World War and the post-war regionalization of the breeds in Poland contributed to a gradual decline in the Simmental population. Currently it is estimated that the population of purebred Simmental cows is around 60 000, including 10 570 milk-recorded cows that yield, on average, 6075 kg milk containing 4.15% fat and 3.44% protein.